

TÜRKİYE TÜRKLERİ HALK MÜZİĞİNİN SINIFLANDIRILMASI

János Sipos

Bela Bartók 1936'da Türkiye'de halk müziği derlemeleri yapmıştır. Elinde nispeten az malzeme olmasına rağmen, bugün de geçerliliği olan sonuçlara ulaşmıştır. Bu sonuçlardan biri, Macar halk ezgilerinin bir sınıfıyla paralellikler gösteren bir Türk ezgi sınıfı keşfetmiş olmasıdır. Bartók, elde ettiği sonuçları oldukça az bir malzemeden çıkarmıştı, bu yüzden bazı ezgi sınıfları sadece birkaç ezgiden oluşmaktadır. Bana öyle geldi ki, büyük miktarda Türk halk ezgisini incelemek ve sınıflandırma ilkelerini yeniden gözden geçirmek faydalı olacaktır.

Araştırmalarım üç kısımdan oluşmaktadır:

- a) Ezgilerin toplanması ve notaya geçirilmesi,
- b) Ezgilerin analizi ve üç aşamada sınıflandırılması
- c) Macar ve Türk ezgilerinin ve ezgi tiplerinin karşılaştırılması
(1991 Antalya IV. Türk Halk Kültürü Kongresi'nde özellikle bu konuyu incelediğim için şimdi bu kısımdan bahsetmeyeceğim).

a) Ezgilerin toplanması ve notaya geçirilmesi

1988'den şu ana kadar 85 köyde, 233 kaynak kişiden 1400 ezgi derledim. Bu 500 ezgi 61 köyden ve 132 kaynak kişiden sağlanmıştır, ayrıca bütün malzemeyi en iyi şekilde temsil etmektedir.

Toros dağları boyunca kendime üç merkez seçtim: Antalya, Mut ve Adana. Derleme çalışmaları için bu üç merkezden çevredeki küçük ve üç köylere hareket ettim. Bunun dışında zaman zaman başka yerlerde de derleme yaptım.

Kendi malzememi tamamlamak amacıyla TRT repertuarından aşağı yukarı 2500 ezgi seçtim.

b 1) Sınıflandırmanın ilk aşaması. Ezgi tipleri.

Çok sayıda ezginin temel yapılarıyla kavranabilmesi için, belirli açılardan düzenlenmesi gerekir. "Sınıflandırma sırasında, benzer ezgiler aynı gruba (ezgi tiplerine) dahil ediyoruz, böylece birçok ezgiden, üzerinde çalışabileceğimiz çok daha az ezgi tipi elde ederiz. Ezgi tiplerinin ezgilerini, aynı müziksel düşüncenin birazcık farklı gerçekleşmesi olarak kabul ederiz; böylece her ezgi tipini bir merkezî ezgiyle karakterize edebiliriz. Bu merkezî ezgiler, o ezgi tipine dahil türkülerin ortak ezgisel özünü gösterirler.

Malzemeyi homojen ezgi tiplerine böldüğümüzde, birleştirme işlemine başlayabiliriz. Benzer ezgi tiplerini aynı ezgi sınıfına, benzer ezgi sınıflarını ise aynı ezgi öbeğine veya ezgi üslubuna katarız. Daha sonra ise tipler, sınıflar ve üsluplar arasındaki bağlantıları inceleyebiliriz.

Bu işe girişmeden önce, iki ezginin ne zaman benzer olduğunu açıklığa kavuşturmak gerekir.

Ezgilerin farklı özellikleri vardır. Örneğin dizi, ritm, ezgisel çizgi, köken yeri, güfte, kesitlerin sayısı, icra özellikleri vb... ve doğal olarak, ezgileri bu öğelerden herhangi birine göre karşılaştırabiliriz ve düzene sokabiliriz. Eğer amacımız sistemin, malzemenin doğasını ve bunun yanında gerek müziksel bağlantıları ortaya çıkarmaksa, o zaman her hâlükârda temel düzenleyici ilke olarak müziksel özellikleri seçmemiz gerekir. Acaba bunlar hangileri olabilir?

Birkaç müziksel özelliği görelim:

Sesler ve dereceler arasındaki bağlantı

Türk halk ezgilerinin *inici* ve *düz* karakteristiği:

Tarafımdan incelenen ezgilerin önemli bir kısmı şu nedenlerden dolayı *inici*dir¹:

1. Bütün bunlar çift-ölçülü ezgiler için her zaman geçerli değildir.

- a) Yardımcı durak sesleri inici dizi oluştururlar.
- b) Kesitlerin karar sesleri kesitlerin en pest seslerindedir.
- c) Kesitlerin ezgisel çizgisi inici ve düz karakterdedir².

Sürekli inişi, çoğunlukla sadece kesitlerin sonu ve takip eden kesitin başlangıcı arasındaki sıçrama bozar. Bu sıçrama, ses genişliği büyük olan bazı uzun havalarda gayet büyük olur.

Ezgilerin yarısının, 1. ve 2. dereceleri sadece son kesitlerinde kullanılması karakteristik bir gerçektir. Çoğu kez bu dereceler sadece, tam ezginin bitişinden önce, ve bir kez ortaya çıkar³. Sürekli yükselen ezgi neredeyse yoktur. Ama kesitlerinin başında küçük bir çıkış sıkça görülebilir, veya ezgi karar sesiyle başlayabilir, bir süre orada kalıp yukarıya sıçrar.

Türk ezgilerinin diğer bir karakteristiği de *yanaşık* perde kullanılmasıdır. Tarafımdan incelenmiş olan ezgi kesitleri içinde en çok birli, ikili ve daha seyrek olarak üçlü aralık bulunmaktadır. Eğer karar sesinde başlayan, oradan yukarıya sıçrayan ve 7. ile 5. derecelerde hareket eden ilk kesiti dikkate almazsak, o zaman bir ses üzerinde veya bir ses çevresinde hareket eden (yanaşık) ilk kesitlerin sayısı oldukça büyüktür. İkinci⁴ kesitin hareketi genel olarak *düz* bir iniştir.

kesit: ezginin güftedeki bir dizeye karşılık olan bölümüdür.

yardımcı durak sesi: kesitlerin son sesidir.

kesitin uzunluğu: Bu k (kısa⁵), t (tripodik veya üçöçlülü) ve n (dört-ölçülü) olabilir,

Kesitlerin sayısı: Formu AB, AAB, AAAB, ABB, AABB, ABkB, ABv? olan ezgilerin hepsini ikikesitli sayıyorum. İkikesitli türküler dışında dört kesitli formlar çok az olduğundan dolayı göz önünde alınmayabilir.

Kesitlerin ortalama yüksekliği: Bu veri, Türk halk müziğinin belirleyici çoğunluğunu oluşturan düz ve inici ezgiler söz konusu olduğunda çok önemlidir; çünkü bu veriyle, ilk kesitin ezgisel çizgisini karakterize edebiliriz, ilk kesitin ezgisel çizgisi bütün türküyü genelde iyi bir şekilde karakterize eder, çünkü ikinci kesit birinciye göre çoğunlukla daha kalındır ve devinimi daha dardır.

2. Bu, her bir ses kendisinden önce gelen sestten daha peştir anlamına gelmez. Kesitlerin başında küçük bir çıkış sıkça görülebilir.

3. Demek ki çoğu kez ezgide 2. derece sadece bir kez görülür. Bu gerçeği, 2. derece yüksekliğinde farklılık gösteren dizileri kullanan ezgileri ayırd etmek istediğimizde dikkate almamız gerekir.

4. Dörtkesitli ezgiler söz konusu olduğunda üçüncü ve dördüncü kesitler için de geçerlidir.

5. Altı-, yedi- ve sekizheceli dizeler.

Aşağıda her bir ortalama yükseklik sayısıyla ne anladığımı açıklayacağım (2., 3. ve 4. şekil):

Yükseklik: Birinci kesitin devinimi:

3	3. derece altında ya da çevresinde oynar, çıkıcı da olabilir.
4	4. derecede ya da çevresinde oynar.
5	5. derecede ya da çevresinde oynar, girişte küçük bir çıkış veya iniş de olabilir. 6. dereceyi pas geçerek, 5. ve 7. derece arasında oynayabilir.
6	6. derece önemli bir rol oynar (ses genişliği 1-6).
7	7. derece civarından iner.
8	8. derece civarından iner.
10	8. dereceden daha ince bir dereceden iner.

İncelenen Türk ezgilerini, yukarıdaki özellikleri; yani ortak (ya da yakın⁶) yardımcı durak sesleri, ezgilerin uzunluğu kesitlerin sayısı ve ilk kesitin yüksekliği, ezgilerin çoğunluğuna iyi bir şekilde niteler. Yani yukarıdaki özellikler kendisinde ortak olan ezgileri, benzer ezgiler (ya da ezgi tipine dahil) olarak kabul edebiliriz. Sınıflandırmanın temel öğelerini, yani tipleri böyle birbirine benzeyen ezgilerden oluşturuyoruz⁷.

Belirli ezgi tiplerine kolayca başvurabiliriz. Örneğin 4, k2, 4 kısaltması, yardımcı durağı 4 olan, uzunluğu kısa, 2-kesitli ve ilk kesitin yüksekliği 4 olan ezgilerin tipini ifade eder (6. şekil).

Yukarıdaki yöntemin en önemli avantajları şunlardır:

a) Ezgi tiplerine, birlik gösteren, kısa ve özlerini sadık bir şekilde yansıtan isimler buluruz.

b) Herhangi biri, kısa bir pratikten sonra bir ezginin yukarıdaki karakteristiklerini kolayca belirleyebilir ve bununla ezginin ait olduğu ezgi tipini belirlemiş, ya da ezgiyi bir sisteme oturtmuş demektir.

c) Ezginin sisteme sokulmasıyla birlikte otomatik olarak, ezgiye en çok benzeyen ezgileri de buluruz.

6. Ezgilerin benzerliği yeterince büyük olduğunda, yardımcı durak sesi yalan olan ezgileri de aynı sınıfa dahil ediyorum.

7. Her bir ezgi tipinin kapsadığı ezgileri dizilere göre sıraya koyuyorum: Öncelikle arızasız ve dizinin 2. veya 6. derecesinin oynak olduğu ezgileri sıralıyorum. Bunlardan sonra tek bemollü ve iki bemollü ezgileri, ardından ise diğerlerini sıralıyorum. Sıralamada ritmi dikkate almıyorum.

b 2) Sınıflandırmanın ikinci aşaması. Tipler arasındaki bağlantı ve ezgi sınıfları.

Ezgi tiplerinin aşın şekilde çok olması ve ilk anda bunlar arasında bağlantı görülmemesi rahatsız edici olabilir. Yeterli⁸ sayıda benzer ezgi yoksa o zaman tip oluşturanlayız, bu, nicelik sorununu hafifletir.

Bundan sonra diğer sorunun çözümüne girişebiliriz: Bazı belirli tipler arasındaki bağlantılar nelerdir? Eğer belirli tipler arasında güçlü benzerlikler görürsek, bu tiplerden ezgi sınıfı oluşturabiliriz.

Belirli tipler homojen ezgi sınıfı halinde getirebiliriz, sorun budur.

Öncelikle uzunluğu aynı olan ezgi tipleri arasında benzerlik olup olmadığını inceleyelim.

Gözden geçirmenin daha kolay olması için, uzunluğu kısa olan ikikesitli ezgilerin tiplerini⁹ matrixe yerleştirelim (5. şekil).

Uzunluğu kısa olan, ikikesitli ezgi tiplerin matrixi

Ortalama Yüks.	1 yard. durak	2 yard. durak	3 yard. durak	4 yard. durak	5 yard. durak
3	1,k2,3	2,k2,3	3,k2,3		
4	1,k2,4	2,k2,4	3,k2,4		
5	1,k2,5	2,k2,5			
2		A			
6	<	benzer	>		
7		v			
8					
9					

Ezgiler arasındaki bağlantı sistemlerinden birini, bu matrixli düzenleme mükemmel bir şekilde gösterir, çünkü bir matrixte ne yöne hareket edilmiş, benzer ezgi tipleri buluruz. Dikeydüzlemde aşağı doğru ilerlersek, yardımcı durak sesi aynı kalır ve kesitin yüksekliği artar; yatay düzlemde sağa doğru ilerlersek, kesintinin yüksekliği aynı kalır, ama yardımcı durak sesi yükselir. Benzerlik, dikey düzlemde yatay düzlemde olduğundan daha karakteristiktir ve birbirinin altındaki tipleri oldukça sık bir şekilde aynı sınıfa sokarız. İki tip birbirinden ne kadar uzaksa, içindeki ezgiler arasındaki benzerlik o kadar azalır. Genelde komşu tiplerin

8. Ezgilerin sayısına bakarak, tip için gerekli ezgilerin sayısının alt sınırını on civarında belirledim.

9. Aynı şekilde üç- ve dörtölçülü, uzunluğu büyük olan ezgilerin tiplerini de.

benzer olduğunu¹⁰ söyleyebiliriz; böylece matrixler içindeki komşu tiplerden sınıflar oluşturabiliriz.

Farklı uzunluktaki ve formdaki ezgilerin karşılaştırılması

Matrixler, sadece aynı uzunluktaki, yardımcı durak sesleri yakın ve aynı yükseklikteki ezgiler arasındaki benzerliklerin ortaya çıkmasına yardımcı olur. Belirli koşullar olduğunda, matrixlerde yan yana olmayan ezgileri de karşılaştırabiliriz. Bu koşullar aşağıda sıralandığı gibidir:

a) Ezgilerin yardımcı durak sesinin (1) olması durumunda *bir kesitli* ve *ikikesitli* formlar¹¹ karşılaştırılabilir. Bu durumda ikikesitli form, ilk kesitin sonunda kapanır ve o ana kadar kendine karşılık gelen birkesitli bir formla uyur. İkinci kesit genellikle önemli bir değişikliğe yol açmaz¹². Böylece, birkesitli ezgi tiplerini, matrixlerin uygun ikikesitli tiplerinin yanına, onlarla birlikte aynı sınıf içerisinde sıralıyorum.

b) Yardımcı durak seslerinden biri (1) olan bazı dörtkesitli ezgiler iki kesitli ezgilerle ilişkilidir. Örneğin üç kesitinde 1, bir kesitinde ise x yardımcı durak sesli dört kesitli ezgiler, x yardımcı durak sesli ikikesitli ezgilerle aynı sınıfa sokulabilir. Buna benzer şekilde, yardımcı durak sesi (1) olan, ilk kesitinde x, üçüncü kesitinde yardımcı durak sesli, dörtkesitli ezgilerle ilişkilidir (2., 3., 4. ve 5. şekil).

c) Küçük uzunluklar ve büyük uzunluk arasındaki üçölçülü ezgileri büyük uzunluktaki tiplerle aynı sınıfa koyabiliriz, ama kimi zaman bu ezgileri küçük uzunluktaki ezgilerle de ilişkilendirebiliriz.

d) Eğer, dörtölçülü, büyük uzunluktaki ve bir kesitli bir ezgiyi ortasından bölersek, daha kısa iki kesit elde ederiz¹³. Bundan dolayı, uzunluğu büyük olan, birkesitli ezgileri uzunluğu küçük olan ikikesitli ezgilerle, uzunluğu büyük olan ikikesitli ezgileri ise uzunluğu küçük olan dörtkesitli ezgilerle ilişkilendirebiliriz (5. Şekil).

e) Eğer yardımcı durak sesleri, yapı formülleri ve kesit yükseklikleri tatmin edici benzerlik gösteriyorsa, uzunluğu büyük olan dörtkesitli ezgileri, uzunluğu küçük olan dörtkesitli ezgilerle ilişkilendirebiliriz (8. şekil).

10. Bir kez daha hatırlatırım ki, sınıflandırma iki boyutludur, bu nedenle her bir tipin sadece iki değil, üç ya da dört komşusu vardır.

11. Uzunluğu kısa veya büyük olanlar da.

12. Yardımcı durak sesi (1) olan bir ezginin formunun AA, AvA veya AB olup olmadığına çoğu kez karar veremeyiz.

13. 6+5'li hecelemeye rağmen, anlamsız sözcükler ve melizmatik çözümler dolayısıyla gerek seslerin sayısı büyük uzunluktaki kesitlerde sık sık onbirden oldukça fazladır, hatta çoğu defa bu sayı 14-16'dır.

Yukarıdakiler doğrultusunda üçölçülü ve dörtkesitli ezgilerin önemli bir kısmını ikikesitli formlarla ilişkilendirebiliriz, demek ki en önemli şey küçük uzunluktaki ve büyük uzunluktaki ikikesitli ezgilerin matrixidir¹⁴. Şimdi artık matrixlerin her bir unsuru farklı formları, uzunlukları ve yapıları da içerebilir. Matrixler, ortak yardımcı durak sesleri ve ortak ezgisel çizgi yardımıyla meydana gelen akrabalıkları gösterir (2. şekil).

Bir matrix-sınıfın ezgilerinin kesit yüksekliği ve yardımcı durak sesleri ortaktır, ama uzunluğun ve kesitlerin sayısının ortak olması şart değildir.

Sınıfların önemi aynı değil. Matrixlerin bazı unsurları kimi yerde kısmen, kimi yerde ise tamamen boştur; oysa diğer bazı unsurları oldukça fazla ezgi içerirler. Gerek müziksel sınıfı, sadece içinde yeterli sayıda¹⁵ ezgi içeren matrix unsuru temsil eder.

Örnek olarak küçük uzunluktaki ezgilerin matrixini inceleyelim. Koyu harfli ve iki kere altı çizilmiş sınıflar *çok baskın* (otuz ya da daha çok ezgi), iki kere altı çizilmiş sınıflar *baskın* (yirmi civarında ezgi), bir kez altı çizilmiş sınıflar ise *önemlidirler* (on civarında ezgi). (1. şekil).

Bu matrixin beş komşu unsurunu (2), (b3), ve (4) yardımcı durak sesli ve yüksekliği 4 olan ezgi tiplerini ve bunlara yukarıdan ve aşağıdan katılan (b3) yardımcı durak sesli, yüksekliği 3 ve 5 olan tipleri yakından görelim. Böylece farklı formların bağlantılarını ve komşu tiplerin akrabalığını inceleyebiliriz (2., 3., 4., 5. ve 6. şekil).

b 3) Sınıflandırmanın üçüncü aşaması. Diğer bağlantılar, ezgi öbekleri, ezgi üslupları.

Sınıflandırmanın üçüncü aşamasında yukarıdaki özellikler dışındaki başka müziksel özelliklere de dikkat ederek, homojen ezgi tiplerinden ve sınıflarından ezgi öbekleri oluştururuz. Öbekler içerisinde matrixlerde yan yana olmayan tipler de birbirinin yanına gelebilir.

Altı tane büyük müziksel öbek oluşturuyorum (*A, B, C, D, E, ve F*) Bazı öbeklerin önemleri arasında büyük farklılık vardır.

A. öbeği: mi-re-do ezgi-çekirdeğinin farklı gerçekleştirmeleri ve buraya katılabilecek diğer ezgiler.

Bu öbek, birbiriyle bağlantılı ezgi sınıflarını içerir ve Türk halk müziğinin temel formlarını kapsar. Niceliksel olarak da göze çarpar. Buraya

14. Dörtkesitli ezgileri ikikesitli ezgiler arasına sıraladığımızda, dörtkesitli ezginin karakteristik yapılarını (AAVC, AABC, ABBA vb.) ve yardımcı durak seslerini göz önünden uzak tutmamak gerekir. Demek ki bu ezgileri ayrı bir dörtkesitli ezgi olarak da incelemek gerekir.

15. 2500 ezgiyi göz önünde bulundurursak, bir tip oluşturmak için ortalama on ezgi gereklidir. Yirmi-otuz benzer ezgi baskın bir tip oluşturur.

dahil olan ezgiler neredeyse bir organik gelişimin farklı derecelerini gösterirler. Bu öbeğin sınıfları:

- 1) Temeli mi-re-do olan çiftölçülü tipler (7. şekil).
- 2) Temeli mi-re-do olan inici ağıt tipler (10. şekil).
- 3) Pentatonik resitatif ezgi üslubu (8. şekil).
- 4) Yardımcı durak sesleri 5, 5, b3; formu da AAAkB olan dörtkesitli (Kozandağı) tipler (9. şekil).
- 5) Büyük ses genişlikli, serbest ritimli (bozlak) tipler.

B. öbeği: İçinde sekvens olan ezgiler. Bu öbek A. öbeğiyle bazı bağlantılar gösteriyor, ama bu öbeği oluşturan temel prensip ezgilerdeki kesin sekvenstir.

C-D öbeği: Yardımcı durak seslerinin sıralamasına göre, diğer ikikesitli ezgi sınıfları. C. öbeği ikikesitli giusto, D. öbeği ise ikikesitli, serbest ritimli ezgi tipleri sıralar, çoğunlukla yardımcı durak seslerinin sıralamasına göre¹⁶.

Bu öbeklerin ezgileri:

Giusto: 1,2, b3, 4 ve 5 yardımcı durak sesli ezgiler

parlando: 1, 2, b3,4 ve 5 yardımcı durak sesli ezgiler.

*E. ve F, öbeği özel*¹⁷ ezgiler içerir. E. öbeğinde farklı türde, şimdiye kadar başka bir yere dahil edemediğimiz dörtkesitli ezgiler¹⁸ vardır; yardımcı durak seslerine göre olan sıralamaya dolayısıyla oldukça farklılık gösteren bir ve ikikesitli ezgileri içerir.

Maalesef zaman sıkıntısı dolayısıyla şimdi sadece A. öbeğinin tek bir ezgi sınıfını tanıtabilirim.

Daha önce de söylediğim gibi A. öbeğini, yani mi-re-do ezgi çekirdeğinin farklı gerçekleştirmelerini malzmeden çıkararak, ayrı inceliyorum. Bunun üç nedeni var: birincisi mi-re-do çekirdeğinin üç gerçekleşmesinin de önemli olması, ikincisi birbirine bağlı, arkaik ezgi sınıfı oluşturması, üçüncüsü ise Macar ve uluslararası ilişkilerinin olmasıdır. A, öbeğinde, en basit, dalgalanarak hareket eden mi-re-do çiftölçülü ezgi tiplerden, inici ağıt tiplerinden geçerek, dörtkesitli pentatonik resitatif üslubun ezgi

16. Malzeme gerektirirse, bazen farklı yardımcı durak sesli ezgileri aynı tipe ve farklı yardımcı durak sesli tipleri de aynı sınıfa dahil ediyorum.

17. Eğer bir ezginin herhangi bir özelliği, Türk ezgilerinin çoğundan farklıysa (örneğin çıkıcı ezgisel çizgi) ya da ezginin bir tipe uymasına rağmen malzemede sadece birkaç benzeri varsa, ezgi özel olarak adlandırılır.

18. Belirtmem gerekir ki, merkezinde mi-ri-do olan ezgilerin arasında (özellikle pentatonik resitatif stilde) oldukça çok ve homojen dörtkesitli ezgi-tipi ortaya çıkar, ama diğer dörtkesitli ezgiler oldukça karışık yapıdadır.

tiplerine ulaşırız. Mi-re-do çekirdekli ezgilerin bu üç çeşidinin dışında, pentatonik resitatif üsluba dahil olan diğer ses genişliği büyük tipleri de buraya sıralıyorum.

Bu sonuncu tipler mi-re-do çekirdeğinin gerçekleşmeleri olarak kabul edilemezler, ama pentatonik resitatif ezgi üslupla olan ilişkilerinden dolayı onları buraya dahil edebiliriz.

A. öbeğinin bir ezgi sınıfı: temeli mi-re-do üçlüsü olan ağıt tipleri.

Malzemedeki mi-re-do merkezli, re ve do yardımcı durak sesli ölçülü ezgi tiplerinin çoğu inici karakterdedir. Ezgilerin çekirdeği yukarıya doğru sol ile, hatta la ile genişleyebilen mi-re-do üçlüsüdür. Bu mi-re-do üçlüsünün ardından aşağı doğru bir do-si-la ek iniş gelebilir. Bu ek inişten müstakil bir ezgi kesiti de oluşabilir.

Sol-mi-re-do pentatonik ağıtlar dışında, benzer karakterdeki uzun havalalar ve oyun havalaları da bu gruba dahildir. Uzun havalaların ses genişliği genel olarak ağıtların ses genişliğinden daha büyüktür ve #6. derecenin kullanımı da seyrek değildir. Bunların sonunda neredeyse her zaman do'dan la'ya kayan ek karakterli bir iniş ortaya çıkar.

En genel ritim şöyledir: Bu, onbirlik hece sayısı ile uyum gösterir. Doğal olarak, özellikle ağıtlar konusu olduğunda bu onbirlik hece sayısı artılabılır. Dize, ezginin ritmine göre bölünür. İlginçtir, ek dize, ek hecelerle genişlediğinde bile, ölçü çizgileri kelimeleri ikiye bölebilir. Uzun bir ağıt süreci içerisinde, ezgilerde dörtlükten dörtlüğe küçük veya büyük farklılaşma buluruz. Buna daha sonra birkaç örnek göstereceğim, şimdi sadece ağıt süreçlerinin en karakteristik ezgilerini gösteriyorum.

Bu ezgi sınıfının tiplerini inceleyelim (12. şekil- 2 sayfa).

a) *Birkesitli tip* (d3, t1-t2, 5). Bu en basit, birkesitli formları içerir. Tek kesiti: mmm m / mmm r / rd d // 'dur. Güfteye ve icraya dayanarak bu birkesitli ezgiler görünürde iki-, üç-, dört-, hatta beşkesitli formlara da girebilirler (AA, AAA, AAAA, AAAAA).

b) *Sonu si olan tip* (d2, t1-t2, 5). Bu tipte son ses si ve do arasında değişir, hatta bazen kesinlikle si'dir. Buna rağmen ezgilerin mi-re-do çekirdekli olduğu tartışma götürmez. Si sesi bu durumda do sesinin pest intonasyonu, aşağı doğru süslenmesi olarak kabul edilebilir.

c) *İkikesitli tip* (d4, t2-t2-n2, 4-5). Bu üçüncü tipin ezgileri a. tipin ezgilerine güçlü bir şekilde bağlıdır, ama iki müziksel düşünceden meydana gelirler.

Ezginin iki kesiti: mmm m / mmm m / mr r // ve mmm m / mmm r / rdd/dur.

Özellikle ninniler, düğün ezgileri ve semahlar, buraya dahil olan giusto ezgilerin hece sayısı sıklıkla sekizdir. Uzunluğu büyük biçimdeki bölümlmelerin her ikisi de vardır. Çoğu kez birkaç re yardımcı durak sesli kesiti do durak sesli bir kesit kapatır, am ağıt süreci içerisinde bir birimin karar sesi bazen re'dir.

d) *Birkesitli ve ek inişli tip* (d3, t1-t2, 5). Bu ezgiler a) tipinin ezgileriyle uyuşur, ama arkalarından ek bir iniş gelir: mmm/ m / mlmm m / rd d' + do-si- la.

Bunlar çoğunlukla uzun havalardır; ama aralarında ninni de vardır. Yukarıdaki tiplere göre süslemeler daha karmaşıktır, ses genişliği de çoğu kez daha büyüktür ve 6. derece de sıklıkla görülebilir. Yukarıdaki tipleri daha çok kadınlar, bunları ise daha çok erkekler söyler.

e) *İkikesitli ve ek inişli tip* (d4-d5, t2, 5). Bu ek iniş yukarıda incelenen ek inişle uyuşmaktadır. Ezgileri, c) tipinin ezgilerine benzer; fakat yardımcı durak sesi burada (4) veya (5)'tir. Bu tipi, yardımcı durak sesine göre üç alt tipe bölüyorum:

e1) *Yardımcı durak sesi (4) olan tip*. Bir uzun hava grubunda ses genişliği küçük olan, basit ağıt formlarından, ses genişliği daha büyük, serbest ritimli olanlara giden geçişi görebiliriz.

e2) Birinci kesitinin sonu 5. dereceye kayan ezgiler.

e3) Birinci kesiti 5. derecede sona eren tip. Bu ezgilerde ilk kesit doğruca 5. dereceye iner ve orada kalır.

f) Kesit şeklindeki ek inişli tip. Bu ezgilerin birinci, ikinci ve üçüncü kesiti mmm m / mmm m / mr r // veya mmm m / mmm m / rd d // şeklindedir, son kesiti ise do-si-la ek inişinden gelişir.

Ağıt biçimindeki ezgilerin temel düşünceleri oldukça basit olmasına rağmen, türküler çok renklidir. Bu çeşitlilik, unsurların varyasyonlarında, varyasyonların hece sayısı sekiz, onbir (veya kuralsız) olanlarında ve unsurların sıralamasında, yani ezgilerin yapısında kendini gösterir. En karakteristik formlar, iki-, üç- ve dörtkesitli olanlardır.

Birkaç Macar ve Türk ağıdını karşılaştıralım (11. şekil-2 sayfa)

Kesin kanım şu ki, Türk halk müziğinin anlaşılması, benim başladığım yol izlendiğinde mümkündür. Sonuçların daha ayrıntılı olması için, daha çok ezgiyi incelemek gerekir. Serbest ritimli ezgilerin, özellikle ağıt-

ların, mümkün olduğunca çok sayıda derlenmesi ve incelenmesi oldukça önemlidir.

Şimdi, elde ettiğim sonuçların sadece küçük bir kısmım sundum; ama kısa bir süre sonra yayımlanacak olan kitabımda ayrıntılı incelemeler yer alacak.

Şekil-1: Bir ve ita kesitli, uzunluğu kısa olan ve buna benzer ezgi tiplerin matrisi

k1 k2	(1)	(2)	(b3)	(4)	(5)
3	<u>1.k1</u> 1,k2 1.1,n1 1.1,n2 1.1,k4	<u>2.k2</u> 1.2,n1 1.1 2.21,k4	<u>3.k2</u> 3.11,n2 1.3 3.11 3.31,k4	4,k2 1.4,n1-n2 1.41,k4	
4	<u>1.k1</u> <u>1.k2</u> 1.1,n1	<u>2.k2</u> 1.2,n1 2,21,k4	<u>3.k2</u> 1.3,n1-n2 1.3 3.31,k4 1.14,n4	<u>4.k2</u> 1.4,n1-n2 1.41,k4	5,k2
5	1,k1 <u>1.k2-teke</u> 1.1,n1	1.2,n1	<u>3.k2</u> 1.3,n1-n2 1,n1 1.3 3.31,k4	<u>4.k2</u> 1.4,n1-n2	<u>5.k2</u> 1.4,k4
1	1.1,n2		1.3,n2	1.4,n1-n2	1.5,n2
7					5,k2
8			3,k2 1.3,n1-n2	1.4,n1-n2	1.5,n1-n2 1.51,k4 4.7,n4

2. Sekil: Yard. durak sesi (b3), yüksekliği 3 olan, tipler

Uzunluğu kısa olan ikikesitli tip (3. k2. 3)

Yard. durak sesi (1). uzunluğu büyük olan ikikesitli tip (3.11, n2, 3)

Yard. durak sesleri 3,1. olan, dörtkesitli tip-1 (1.3. k4, 3: ABBC form. S. ve 4. kesit 2. kesite benzer)

Yard. durak sesleri: 1,3,3 olan dörtkesitli tip-2 (3.11, k4, 3)

Yard. durak sesleri 3.3.1 olan dörtkesitli tip-3 (3.31, k4, 3-4-5. AABC form)

3. Şekil: Yard. durak sesi (b3), yüksekliği 4 olan tipler
Uzunluğu kısa olan, ikikesitli tip (3. k-2, 4)

Yard. durak sesi (1). uzunluğu büyük olan ikikesitli tipin ilk kesiti (1.3, n1-n2. 3)

Yard. durak sesleri: 3,1, olan, dörtkesitli tip-1 (1.3, k4, 4; ABBC form)

Yard. durak sesleri: 3,3, olan, dörtkesitli tip-2 (3.31, k4, 3-4-S. AABC form)

Yard. durak sesleri: 1,1,3 olan, dörtkesitli tip-3 (1.13-1.14, t4-n4, 7[8]; AABA. AABC form)

4. Şekil: Yard. durak sesi (b3). vükseklığı 5 olan tipler

Uzunluğu kısa olan ikikesitli tip (3, k2, 5)

Yard. durak sesi (1). uzunluğu büyük olan bir- ve ikikesitli tip {1.3, n1-u2, 3}

Yard. durak sesleri 3,1. olah dörtkesitli tip (1.3, k4; 5; ABBC form, 3.,4. kesinti 2, kesintiye benzer.

Uzunluğu büyük dörtkesitli tip (1. 13-1.14, t4-n4, 7[8]; AABA, AABC form)

Yard. durak sesleri 3,3,1, uzunluğu kısa olan dörtkesitli tip (3.31, k4, 3-4-5. AABC form)

5. Şekil: Yard. durak sesi (2), yüksekliği 4 olan tipler

Uzunluğu kısa olan, ikikesitli tip (2, k2, 4)

Yard. durak sesi (1). uzunluğu büyük olan ikikesitli tipin ilk kesiti (1.2. nt-n2. 4)

Yard. durak sesleri 2.2.1 olan dörtkesitli tip (2.2.1. k4. »-4: AABC)

6. Şekil: Yard. durak sesi (4), yüksekliği 4 olan tipler

Uzunluğu kısa olan, ikikesitli tip (4, k2, 4)

Yard. durak sesi (1). uzunluğu büyük olan ikikesitli tipin ilk kesiti (1.4. n1-n2. 4)

Yard. durak sesleri 4.1, olan dörtkesitli tip (1.4.1, k4. 4: ABCB, ABCD formlar)

7. Sekil: Do karar sesli, bir ve ikikesitli, çift-ölçülü mi-re-do tipler
Birkesitli, dönen tip (d3, k1-k2. 3 (m)-r-D-t-l-(s))

Yard. durak sesi do olan, dönen ikikesitli tip (d3, k1, 4-5-7; (s)-m-r-D-(t))

Yard. durak sesi do olan, ikikesitli tip (3. k2. 5-7)

Yard, durak sesi re veya mi olan ikikesitli tip (d5-4, k2, 3-4-5-1-7)

Yard. durak sesi sol olan, ikikesitli tip (d7, k2, 7)

8. Şekil: Pentatonik resitalif ezgiler üzerinde birkaç örnek

Yard. durak sesleri 5.b3.b3 olan. üçheceli tip

Yard. durak sesleri 5.b3.b3 olan, onbirheceli tip

Yard, durak sesleri 7,b3,b3 , ses genişliği 1-8 olan, onbirheceli tip

Ses genişliği büyük olan usun havanın ilk kesiti

9. Şekil: Kozandağı-ezpi tipleri

a) Ses genişliği küçük olan tip

b) Merkezi tip

Uzunluğu kısa olan sekizheceli tip (AAAkB form)

Uzunluğu kısa olan sekizheceli tip (A5A5AkB form)

c) Uzunluğu büyük olan onbirheceli tip

d) Ses genişliği büyük olan tip

Kozandağı-ve pentatonik resitatif ezgiler arasındaki bağlantı

Kozan.

Pent.

10. Şekil: Mi-re-do ağıt tipleri

a) Karar sesi do olan, birkesitli tip

b) Karar sesi si olan, birkesitli tip

c) Yard. durak sesi re olan, ikikesitli tip

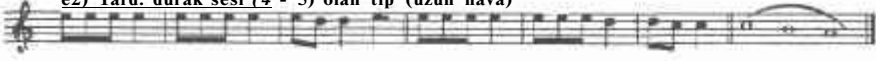
d) Birkesitli, ek inişli tip

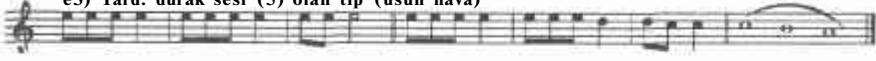
e1) **yard. durak sesi (4) olan tip**

e2) **Yard. durak sesi (4 - 5) olan tip (uzun hava)**

e3) **Yard. durak sesi (5) olan tip (usun hava)**

e3'ün varyasyonu

f) **Kesit şeklindeki ek inişli tip**

11. Sekil: Türk ve Macar mi-re-do ağıtları

Yard. durak sesleri re ve do, ses genişliği küçük olan ezgiler

M1 MNT-III/A-39

T1 39.

Yard. durak sesleri re ve do, ses genişliği daha büyük olan ezgiler

M2 MNT-V/122

T2 40.

Yard. durak sesleri re ve do, ses genişliği daha büyük olan. ek inişi ezgiler

M3 MNT-V/16

T3 40.

Yard. durak sesleri re ye do. ses genişliği küçük olan ezgiler

M4 MNT-V/191

T4 41.

Yard. durak sesleri re ve do, ses genişliği küçük olan ezgiler

M5 MNT-V/193

T5 18.

sol-mi-re-do dizisi olein ek inişli ezgiler

M6 MNT-V/160

T6 48.

T6 45.

Kesit şeklindeki ek inişli tip

M8 MNK/p. 230

T8 71.